

ISSN 2311-262X

**КРЕМЕНЕЦЬКІ
КОМПАРАТИВНІ СТУДІЇ**

ВИПУСК ІХ

**Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ISSN 2311-262X

**КРЕМЕНЕЦЬКІ
КОМПАРАТИВНІ
СТУДІЇ**

ВИПУСК ІХ

2019

Кременецькі компаративні студії : [науковий часопис / ред.: Д. Чик, О. Пасічник]. 2019.
Вип. IX. 386 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Денис Чик, д. філол. н., доцент, доцент кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (головний редактор, науковий редактор);

Олена Пасічник, к. філол. н., доцент, доцент кафедри української філології та суспільних дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (заступник головного редактора, відповідальний редактор);

Наталія Воронцова, к. філол. н., доцент, завідувач кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Тетяна Семегин, к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Ольга Чик, к. філол. н., доцент, доцент кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Анатолій Янков, к. філол. н., доцент, доцент кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Наталія Янусь, к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Надія Данік, асистент кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка;

Марія Грохольська, лаборант кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (технічний редактор);

Наталія Колодійчук, секретар кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (відповідальний секретар).

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Кшиштоф Вечорек, д. філософ. н., професор, завідувач кафедри логіки і методології мови (Сілезький університет в Катовіцах, Республіка Польща);

Анатолій Волков, д. філол. н., професор, почесний професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна);

Сільвестрас Гайжюнас, д. гуманітарних н., доцент (Балтоскандинавська академія, м. Паневежіс, Литовська республіка);

Вікторія Зарва, д. філол. н., професор, професор кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури (Бердянський державний педагогічний університет, Україна);

Іван Зимомря, д. філол. н., професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу (Ужгородський національний університет, Україна);

Ольга Куца, д. філол. н., професор, професор кафедри теорії і методики української та світової літератури (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка, Україна);

Ігор Лімборський, д. філол. н., професор (Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка, Національна академія наук України, м. Київ, Україна);

Валентина Нарівська, д. філол. н., професор, професор кафедри зарубіжної літератури (Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Україна);

Наталія Пахсарьян, д. філол. н., професор, професор кафедри історії зарубіжної літератури (Московський державний університет ім. М.В. Ломоносова, Російська Федерація);

Борис Шалагінов, д. філол. н., професор, професор кафедри літературознавства (Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна).

Часопис індексується у міжнародній наукометричній базі **Index Copernicus International**.

Адреса редакції: вул. Ліцейна, 1, каб. 55, м. Кременець, Тернопільська область, Україна, 47003.

Сайт часопису: www.kremenets-comparative-studies.webnode.com.ua

E-mail: comparative_studies@ukr.net

© Автори статей, текст, 2019

© Віктор Созоновський,

світлина на обкладинці, 2019

© Тетяна Ропот, графіка, 2014

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

ПОРІВНЯЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

- Бестюк І.А.**
СПОСОБИ ТРАНСЛЯЦІЇ ЖИВОПИСНОГО І МУЗИЧНОГО В ІНТЕРМЕДІАЛЬНІЙ ПОЕТИЦІ РОМАНУ «ЧОРНЕ ОЗЕРО (КАРАКОЛ)» (1929) В. ГЖИЦЬКОГО 8
- Герайзаде Э.И.**
СОЗВУЧНЫЕ МОТИВЫ В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ РОМАНТИЗМЕ 17
- Годік К.О.**
ПСИХОЛОГІЯ ДЕСТРУКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ «GENERATION «П»» В. ПЕЛЄВІНА ТА «МОСКОВІАДА» Ю. АНДРУХОВИЧА) 29
- Дзись Т.В., Дзись Г.С., Катериняк А.П.**
ОБРАЗ ГАЛИЧНИНИ КРІЗЬ КОМПАРАТИВІСТСЬКУ ПРИЗМУ (НА МАТЕРІАЛАХ ТВОРІВ ЙОЗЕФА РОТА ТА МИРОСЛАВА ІРЧАНА) 35
- Конєва Т.М.**
ВІДЛУННЯ ЕСТЕТИКИ Г. ІБСЕНА У РАННІЙ ДРАМАТУРГІЇ Б. ШОУ 45
- Криницька Н.І.**
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЕДЕМСЬКОГО МІФУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ФАНТАСТИЦІ 53
- Пасічник О.В., Сафіюк О.В.**
КОЛОРИСТИКА ЯК ЗАСІБ РЕФЛЕКСІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ОБРАЗУ СВІТУ У ТВОРАХ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО ТА ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА 66

Пахсарьян Н.Т. РЕЦЕПЦІЯ «ДОН КИХОТА» ВО ФРАНЦУЗСКОМУ РОМАНЕ НАЧАЛА ХVІІІ В.: ОТ АВЕЛЬЯНЕДЫ К СЕРВАНТЕСУ	73
Пікун Л.В. ДЗЕРКАЛЬНА ГРА ОБРАЗАМИ Й ІДЕЯМИ РОМАНУ «ФРАН- КЕНШТЕЙН, АБО СУЧАСНИЙ ПРОМЕТЕЙ» М. ШЕЛЛІ В РОМАНІ Д. КІЗА «КВІТИ ДЛЯ ЕЛДЖЕРНОНА»	84
Полякова Ю.Ю. ПЕЧОРИН КАК СИМПТОМ: ПАРАДОКСЫ СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕРПРЕТАЦИЙ	93
Сафарян С.І. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ	102

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

ЗАГАЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Білянiна Т.С., Ліпiна В.І. МЕТАМОРФОЗИ МЕМУАРИСТИКИ У ТВОРЧОСТІ КЬОКО МОРИ	114
Богданець С.В. ПЕКЕЛЬНА ГАСТРОНОМІЯ: ВІД КУЛІНАРНИХ ТОРТУР ДО ХАРЧОВОЇ ТОПОГРАФІЇ ПЕКЛА (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХVІІІ-ХІХ СТОЛІТЬ).....	122
Дуркалевич В.В. ГОЛОДОМОР ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ Й ЛІТЕРАТУ- РОЗНАВЧОЇ РЕФЛЕКСІЇ	135
Крупка М.А. ТІЛЕСНИЙ КОД ЖІНКИ У ТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС	144

Мащенко О.А. ЗАБЛУКАНА В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	153
Насирова Л.М. ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОТОТИП ЧИНГИСХАНА В РОМАНЕ ФАРМАНА КЕРИМЗАДЕ «ТЕБРИЗСКАЯ ЧЕСТЬ»	161
Петрусь О.В. ГРА З ІСТОРИЧНИМИ СЛІДАМИ В НАРАТИВНОМУ ПОЛІ РОМАНУ ПІТЕРА АКРОЙДА «ПАДІННЯ ТРОЇ»	169
Савенко О.П. МІФОЛОГІЧНІ ПРООБРАЗИ РІЗДВА І ВЕЛИКОДНЯ.....	175
Хмель В.А., Матчук А.Л. ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОВИХ ПЕРСОНАЖІВ І РЕЧЕЙ У ПО- ВІСТІ Е.Т.А. ГОФМАНА «КРИХІТКА ЦАХЕС» ЯК СПОСІБ ЛАТЕНТ- НОГО ВИРАЖЕННЯ ІДЕЇ ТВОРУ.....	183
Швець Г.В. ОСОБИ І НЕ-ОСОБИ В РОМАНІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИ- ШЕЙ І ЛЮДЕЙ» (АНАЛІЗ З ПОГЛЯДУ ПОЗИЦІЇ «ПРАВО НА ЖИТ- ТЯ»).....	191
Яковенко І.В. ЛІТЕРАТУРНІ ЕКОКРИТИЧНІ СТУДІЇ В США ТА УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	201

КОМПАРАТИВНИЙ ПІДХІД
У ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ

Мацегора И.Л., Муравин А.В. СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА СЛОЖНЫХ ИМЁН СУЩЕСТВИТЕЛЬ- НЫХ В РУССКО-УКРАИНСКОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ ВТОРОЙ ПО- ЛОВИНЫ XX в.	213
--	-----

Плавущка І.Р., Баб'як Ж.В., Котовська Т.І.
СТРАТИФІКАЦІЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ Й ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 219

**СУЧАСНА КОМПАРАТИВНА ЛІНГВІСТИКА:
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Молчанова О.М.
СИМВОЛІКА НАЗВ ОВОЧІВ ТА ФРУКТІВ (на матеріалі слів-символів та фразеологізмів французької, англійської, російської та української мов) 226

Semehyn T.S.
CROSS-CULTURAL SEMANTIC SHIFTS IN THE CONCEPTUAL DOMAIN OF POSITIVE AESTHETIC EVALUATION IN ENGLISH AND UKRAINIAN 237

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЗАГАЛЬНОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

Артюх В.М.
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ТЕРМІНОЛОГІЯ: «ЕФЕКТ МЕТЕЛІКА» 254

Марченко Т.А.
ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОЗИЧЕНИХ ОДИНИЦЬ У НАЗВАХ ГОРОДНІХ КУЛЬТУР 263

Oliinyk I., Didenko I., Didkovska T.
STREET NAMES: DIACHRONIC ASPECT 271

Пелих З.О.

ОСНОВНІ ПРИЙОМИ СТВОРЕННЯ ПОРТРЕТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ» ДЖЕЙН ОСТІН..... 279

Христич Н.С.

ПРАГМАТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У РОМАНІ ДЖОНА СТЕЙНБЕКА «ГРОНА ГНІВУ»..... 289

Kuzborskaja G., Selmistraitis L.

EASTURY ENGLISH AND COCKNEY FEATURES IN YOUNGER GENERATION ROYALS' SPEECH..... 301

Shevchenko L.O.

POETIC TEXT IN CLASSIFICATION OF TEXT VARIATIONS ...322

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЙ

Абдуллабеков Э.Ф.

ЭТИЧЕСКИЕ НОРМЫ ИСЛАМА. ТРАДИЦИЯ И НОВАТОРСТВО 332

Глотов А.Л.

АЛГОРИТМ СОЗДАНИЯ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗА В КОНТЕКСТЕ ИДЕОЛОГИЗИРОВАННОЙ КУЛЬТУРЫ 342

Миронова Т.Ю.

«МОВЛЕННЄВА/ТЕКСТОТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ» – ЧИ СУПРОВОДЖУЄТЬСЯ ВОНА ТЕКСТОВОЮ «СМИСЛОВОЮ ТІЛЕСНІСТЮ»? МІРКУВАННЯ У ДУСІ АНГЛОМОВНОЇ КУЛЬТУРИ ПИСЬМА НА ТЛІ ПАРАДИГМ ІЗ ІНШИХ КУЛЬТУР 351

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 383

nated by plastic, dance, installations, visual art, and elements of cinema. The questions that the theatre poses to the spectator are due to the disappointment and rejection of life that are already inherent in the new young generation. This is exactly what the performance "The Hero of Our Time" tells directed by A. Seridin in 2018 on the stage of the Kharkiv Russian Drama Theatre named after A. Pushkin. Pechorin, played by Oleg Makovychchuk, throws a challenge to reality: in response to dislike and misunderstanding – fools, steals, destroys a stranger's life. The spiritual tragedy of a young man in a T-shirt depicting Lermontov remains purely adolescent, does not grow into something more. The creators of the performance purposely prove Pechorin's failure as a hero. Analyzing this production of the novel "The Hero of Our Time", we can conclude that the postmodern game with the meanings and the destruction of stereotypes in practice becomes an adaptation of the text to the perception of a new viewer, and the disappearance of Lermontov's text from the fabric of the performance turns the play of O. Seredin on the phenomenon of mass culture: trying to show the disease of an entire generation, the theatre does not rely on the spiritual experience of Lermontov.

Keywords: archetype, interpretation, performance, M.Yu. Lermontov, inspiration, directing, theatre.

kkc

С.І. Сафарян

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Навчання літератури може бути ефективним лише у тому разі, якщо воно спирається на наукову основу, зокрема і на знання про шляхи та види аналізу художнього тексту. Так, вчителю літератури необхідно мати уявлення і про літературознавчі методи тлумачення словесного естетичного цілого, елементи яких нині активно використовуються у процесі шкільного вивчення літератури. Нині проблема аналізу художнього твору в школі залишається провідною у наукових методичних дослідженнях відомих вітчизняних вчених О. Ісаєвої, Ж. Клименко, О. Куцевол, О. Ніколенко, Г. Токмань, О. Чиркова, Ф. Штейнбука тощо. Вчені поділяють думку, що природа художнього сприймання літературних творів завжди має суб'єктивний характер, тому літературознавчі аналізи, що

використовуються на уроках у школі, набувають певної специфіки, пов'язаної з удосконаленням читацької діяльності учнів, розвитком уяви читачів-школярів та формуванням їхньої інтерпретаційної компетентності. Активно цьому сприяє також інтертекстуальний аналіз словесного естетичного цілого, що здійснюється у площині історико-функціонального та порівняльного методів дослідження, оскільки будь-який текст існує не інакше, як у відповідному йому інтертекстуальному просторі, оскільки: 1) «Кожна книжка говорить про інші книжки і складається лише з інших книжок» [9, с. 14]; 2) усі елементи художнього твору мають образний зміст, естетично вмотивований та функціонально співвіднесений з іншими творами мистецтва, у тому числі і словесними, а досягнути цей образний зміст можливо, як зазначав Олександр Потебня, «...тільки ретельно відстежуючи властивості» [5, с. 99] самого художнього тексту, співставляючи його з іншими словесно-естетичними продуктами; 3) «... з погляду читача, інтертекстуальність – це установка на більш поглиблене розуміння тексту (за рахунок установлення багатомірних зв'язків з іншими текстами) [6, с. 12]. Це можливо за умови зіставлення двох чи кількох художніх явищ, що сприяє більш глибокому сприйманню, активізує мислення, формує навички розгляду художнього твору цілісно, застерігає від випадкових висновків, і, у наслідку, значно скорочує шлях до пізнання істини у тлумаченні літературного явища. Крім цього, відбувається глибоке проникнення в ідейно-естетичний зміст кожного з порівнюваних творів.

У контексті нашого дослідження нас цікавить саме формування інтерпретаційної компетентності учнів у процесі використання елементів інтертекстуального аналізу художніх творів на уроках літератури, адже будь-який аналіз безпосередньо впливає на читацьке сприйняття. Інтерпретаційну компетентність ми розуміємо як певний рівень читацької підготовки дитини, який дає їй змогу (на основі сформованого досвіду, набутих знань і вмінь) тлумачити художній твір у контексті його різноманітних інтерпретацій. Ця компетентність передбачає глибоке осягнення змісту і форми літературного твору через актуалізацію власного естетичного досвіду, особистісне освоєння мистецького явища, розвиток самопізнання, самореалізації, здатності до художньо-творчої комунікації.

Учителю літератури необхідно знати, що теорія інтертекстуальності має значну історію дослідження у світовому літературознавстві. Загальновідомо, що активно терміном «інтертекстуальність» почали оперувати з 1967 року після опублікування досліджень французького літературознавця Юлії Крістєвої. У її трактуванні цей термін визначався як комунікативний зв'язок між текстами різних епох [10]. У своїх дослідженнях Крістєва опиралася на роботу Михайла Бахтіна, у якій, зокрема зазначено, що «Є єдиний світ науки, єдина дійсність пізнання, поза якою ніщо

не може бути пізнавально-значущим; ця дійсність пізнання незакінчена і завжди відкрита» [3, с. 41]. М. Бахтін як основоположник естетичного первинного розуміння інтертексту говорив про зв'язок творів кожного письменника з попередніми і наступними літературними текстами, з різними епохами, опосередковано торкаючись проблеми діалогізму, за умов якого література зароджувалася, розвивалася і продовжує розвиватися далі. У ній самій, навколо неї вічний діалог ведуть епоха з епохою, культура з культурою, митець з митцем, літературний герой із літературним героєм, автор із читачем. «Адже чужа культура, – як писав М. Бахтін, – лише в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше... Один смисл розкриває свої глибини, натрапивши і доторкнувшись до іншого смислу... Ми ставимо запитання чужій культурі, яких вона сама собі не ставила. Ми шукаємо відповіді на ці питання, і чужа культура відповідає нам, відкриваючи перед нами нові свої грані. За такої діалогічної зустрічі двох культур вони не зливаються і не змішуються, кожна зберігає власну єдність і відкрити цілісність, проте вони при цьому взаємно збагачуються» [3, с. 253].

Слід зазначити, що конкретний зміст терміна «інтертекстуальність» суттєво видозмінюється залежно від теоретичних і філософських засад, на які опирався кожен із дослідників. Канонічне, як на нашу думку, визначення інтертекстуальності сформулював Ролан Барт, зазначивши: «Кожен текст є інтертекстом, інші тексти наявні в ньому на різних рівнях, у більш чи менш пізнаних формах... Кожен текст являє собою нову тканину, зіткану із старих цитат» [5, с. 217-218].

Поняття «інтертекстуальність» у своїх основних характеристиках співвідноситься з лінгвокультурологічним концептом «текст у тексті», вчення про який отримало теоретичне обґрунтування в дослідженні Юрія Лотмана [4], в якому наведено визначення тексту із загальнокультурних позицій. За Лотманом, культуру в цілому можна розглядати як складно вибудований текст, який розпадається на ієрархію «текстів в текстах». При цьому існує функціональна двоякість текстів у системі культури, оскільки вони виконують дві основні функції: адекватної передачі значень і породження нових смислів. Ю. Лотман ілюструє механізм ідентифікації смислів на прикладі культури, міфологічно зорієнтованої. Саме в таких культурах може бути виокремлений, так званий, текст-код, наприклад, «Енеїда» Вергілія для літератури Відродження і класицизму. Цей текст є ідеальним зразком реалізації у різних варіантах (текстах нижчого рівня) в ієрархії культури.

При актуалізації другої функції тексту – породження нових смислів – Ю. Лотман визначає текст як систему різнорідних семіотичних просторів, в континуумі яких циркулює певне вихідне повідомлення. Можливо також виокремлення певного фонового кодування, зазвичай непомі-

тного, але, за умови його введення до сфери структурного усвідомлення, воно набуває певну значимість: толстовський приклад з чистою водою, яка стає помітнішою від смітинок та скіпок, що потрапили в стакан; смітинки та скіпочки – додаткові текстові включення, які виводять основний фоновий код – «чистоту» – із сфери структурно-неусвідомленого.

Власну версію тлумачення інтертекстуального простору художнього твору пропонує Ірина Арнольд [1]. Погоджуючись із Бахтінім, вона розуміє під інтертекстуальністю включення у твір або ж цілих окремих текстів іншого суб'єкта-творця, або ж їхніх фрагментів у вигляді маркованих чи не маркованих, перетворених чи незмінених цитат, алюзій, ремінісценцій. Цей тезис вченої, з огляду на методику шкільного інтерпретаційного аналізу, дозволимо собі розвинути у таких уточненнях:

1. Інтертекстуальність не слід змішувати з літературним впливом, мандрівними сюжетами чи мотивами.

2. Інтертекстуальність пов'язана з різними функціями, формами, розмірами включення «чужого голосу». Автор може надати у своєму творі слово іншому реальному авторові і процитувати його в тексті або в епіграфі, як, приміром, Федір Достоєвський цитує Євангеліє та Олександра Пушкіна в епіграфах до роману «Біси», або ж включити в текст власні вірші, як у Бориса Пастернака в «Докторі Живаго».

3. Включення можуть особливо різнитися за обсягом: від одного взятого в лапки «чужого слова» до цілого роману усередині іншого твору («Майстер і Маргарита» Михайла Булгакова, «Дар» Володимира Набокова, «Кентавр» Джона Апдайка тощо). Включення може бути марковане посиланням на джерело в тексті чи в спеціальних авторських коментарях, але іноді самому читачеві доводиться здогадуватися про початковий текст.

4. Включення мають відому текстову типологію: 1) цитатний заголовок, 2) епіграф, 3) вставні романи, новели, 4) листи, 5) щоденники, 6) цитати, 7) алюзії, 8) ремінісценції.

5. Інтертекстуальність може бути внутрішньою і зовнішньою. При зовнішній зміні суб'єкта-творця – реальна: написане справді належить іншому авторові. Внутрішня інтертекстуальність (включення листів, щоденників, літературних творів тощо) – по суті фіктивна, оскільки вставні елементи написані самим автором твору.

6. Наявність інтертексту помічається читачем як порушення послідовності, зв'язності чи стильової єдності тексту, а також завдяки спеціальним засобам маркування.

7. Джерелами включень часто бувають міфологія, Святе Письмо (Біблія, Коран, Тора, Веди тощо), літературна спадщина відомих майстрів красного письменства) та інші прецедентні твори.

8. Інтертекст може відрізнитися від основного за жанром. Ця різ-

ниця жанрів впливає на зміст і функцію включення.

9. Особливе місце в інтертекстуальності посідають включення текстів із інших семіотичних систем (словесні описи творів живопису, музики, архітектури та інших видів мистецтва) це, так звана, *синкретична інтертекстуальність*, або текст в тексті, який відображає різні галузі мистецтва.

10. Крім цього *кодова інтертекстуальність* (за І. Арнольд) може відображатися у використанні іншомовних слів, висловлювань, монологів, як у цитатах, так і мові героїв. Цей вид інтертекстуальності названо багатомовністю (як, приміром, у Льва Толстого в романі «Війна і мир»).

Значну увагу методиці інтертекстуального тлумачення художніх творів у школі приділяв у своїх дослідженнях і вітчизняний вчений Олександр Чирков. Зокрема, ним зазначено, що існують основні типи інтертекстуальних відносин, «а саме: цитати – безпосередні відверті текстуальні зв'язки з відомими художніми творами, ремінісценції – опосередковані зв'язки, які сприймаються через контекст, та алюзії – натяки на асоціації та паралелі з іншим художнім текстом. Виявлення таких цитат, ремінісценцій та алюзій в канонічному тексті, що аналізується, і є завданням інтертекстуального вивчення (*тлумачення. – уточнено нами. – С.С.*). Іншими словами, інтертекстуальність передбачає порівняння першоджерела і художнього твору, що аналізується, з метою з'ясування самотності, своєрідності художнього світу митця в певному творі і у зіставленні з тими зразками, які раніше існували в літературі й у чомусь близькі, подібні до нього» [8, с. 43].

Відомо, що на кожний художній твір обов'язково впливає соціальний контекст, соціокультурна спільнота, суб'єкт-автор, його ідеї, аргументи, які і породжують діалог твору з іншими текстами, тобто художній твір як комунікативно-когнітивна реальність, як єдине словесне естетичне ціле являє собою в живій олюдненій динаміці відношень певний інтертекстуальний феномен. Функції інтертекстуальності універсальні та однаково актуальні для будь-якої галузі словесної діяльності людини, у тому числі і для інтертекстуального тлумачення художніх творів. Прикладом такого тлумачення у шкільній практиці можуть бути:

1. Твори, що створені за подібними сюжетами («Пам'ятник» Михайла Ломоносова, Гаврила Державіна, Олександра Пушкіна за початковим текстом оди Горація; сюжет «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського запозичений із трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта», який своєю чергою опирається на мандрівний сюжет, поширений у давній західноєвропейській літературі і фольклорі).

2. Художній текст, написаний за мотивами іншого («Енеїда» Івана Котляревського – за однойменним твором Вергілія, «Мартин Боруля» Івана Карпенка-Карого – за комедією Мольєра «Міщанин-шляхтич,

«Єгипетські ночі» Валерія Брюсова, які перетлумачують однойменний пушкінський твір, «Записки божевільного» (незакінчена повість Льва Толстого), що створена під впливом «Записок божевільного» Миколи Гоголя). Особливо багато мотивів митці, зокрема й українські, брали з міфології та античної літератури. Так, античні образи і ремінісценції пронизують твори Івана Франка (поєми «З Плутархового життя», «Життя Солона»), Лесі Українки («Сафо», «Орфееве чудо», «Кассандра»), Івана Драча («Монолог Афродіти»), Дмитра Павличка («Дедал та Ікар»), Ліни Костенко («Скіфська Одиссея») тощо.

3. Кожен переклад художнього твору (особливо поетичного). Переклади взагалі відіграють значну роль як важливий чинник формування культурного середовища, як своєрідний діалогічний місток між різнонаціональними літературними явищами. Як зазначав свого часу Іван Франко: «Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння та спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями [7, с. 4].

4. Різноманітні театральні вистави за мотивами літературних творів, екранізації чи, навпаки, написання кінороманів за матеріалами сценарію до фільму, створення творів живопису за біблійними, міфологічними сюжетами тощо. Так, наприклад, краще зрозуміти соціально-історичне тло романтичних художніх творів допоможе картина Жака Луї Давида «Перехід Бонапарта через перевал Сен-Бернар» чи твір засновника романтичного напрямку у французькому живописі Ежена Делакруа «Свобода, що веде народ» (інша назва «Свобода на барикадах»).

Наведемо приклад використання інтертекстуальних зв'язків літературного твору та біблійних мотивів у процесі вивчення повісті М. Булгакова «Собаче серце» в контексті дослідження формування інтерпретаційної компетентності учнів. Повість М. Булгакова стала відображенням настроїв багатьох діячів науки та мистецтва, які із тривогою сприймали зміни, спричинені революційними подіями 1917 року, що привели до влади більшовиків. Булгаков був не першим, хто звернувся до теми революційних перемін у країні. Багато хто з письменників, і кожен по-своєму, намагався осмислити те, що відбувалося навколо. Різні були висновки, різні інтонації: і запальні, і обережні, і сповнені прославлянь, і просякнуті песимізмом. У Булгакова було своє власне бачення, яке найяскравіше виявилось у його листі Уряду: «глибокий скептицизм стосовно революційного процесу, що відбувається в моїй відсталій країні, і протиставлення йому любої та Великої Еволюції». Письменника лякало захоплення революцією як єдиним шляхом розвитку людства, пропаганда необдуманих експериментів із природою, потурання псевдонауковим втручанням людини у природні еволюційні процеси. Саме ці побоювання знайшли

відображення в повісті «Собаче серце». З'ясувати авторський задум та проаналізувати проблематику твору допоможе інтертекстуальний аналіз художнього тексту у співставленні з біблійними мотивами.

Аспекти співставлення	Текст повісті «Собаче серце»	Біблія	Висновки
Дати: Коли зробили операцію. Коли завершилося перетворення Шаріка	24 грудня 6 січня	Переддень католицького Різдва Переддень Різдва православного	Історія перетворення Шаріка в людину співпадає з різдвяним циклом і набуває певного сакрального значення
Слова	Перше слово Шарікова «А-б-и-р» тобто «Риба» навпаки	Риба в Біблії символ Христа (іхтіс – аббревіатура формули «Ісус Христос, Божий син, Спаситель»)	Вимовлене навпаки перше слово «Риба» означає, що створена штучно людина має анти-божу сутність
Символічні деталі: Потоп	Потоп в квартирі професора, влаштований Шаріковим	Всесвітній потоп, описаний у Старому Заповіті	Епізод затоплення Шаріковим квартири – пародія на біблійну легенду, смисл якої – загибель світу, що сповнився розпустою та гріхами
Мета лікарської діяльності професора Преображенського	Покращення людської породи	Місія Творця, а не людини	Омолодження – це зазіхання на природні закони еволюції
Дії: Створення людини	В описі операції: Пилип Пилипович «як ситий вампір» «став	Людину Бог сотворив «за образом Нашим, за подобою Нашою, і	Опис операції (як дії творення «нової» людини) – це ніяким чином на свя-

	надзвичайно страшним. Сопіння виривалося з його носа, зуби оголилися до ясен», «він оголив порцелянові та золоті коронки і в один рух навів на чолі Шаріка червоний вінець»; «Жрець зняв закривавлений клубук»	хай панують над морською рибою, і надптаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі»	щеннодійство, а більше схоже на антимесу, на служіння Сатані. Автор підкреслює і попереджає, що експеримент професора антигуманний, помилковий, він суперечить законам Природи
--	--	---	--

Отже, аналіз паралелей повісті М. Булгакова та Біблії дає доволі цікавий матеріал для з'ясування авторської позиції щодо революційних перетворень та культивуваці «нової» людини і сприяє активізації інтерпретаційних навичок аналізу художнього твору в учнів. За допомогою цього аналізу вони зможуть отримати корисний матеріал для визначення проблематики твору, сформулювавши основні соціальні, моральні, наукові та філософські проблеми, які порушив автор: революція чи еволюція — шлях розвитку людства, відповідальність людини за результати власної діяльності, проблема збереження духовності та культури в умовах революційної перебудови, проблема диктату як способу керування людьми тощо.

Поширеною практикою використання інтертекстуальних зв'язків на уроках літератури в школі є аналіз літературних творів, які представлені як «текст у тексті». При здійсненні такого аналізу вчителю варто опиратися на основні наукові положення та висновки Ю. Лотмана. Зокрема, текст в тексті в якості специфічної побудови (на рівні актуалізації в художньому творі) знаходить розгорнуте тлумачення на матеріалі роману Михайла Булгакова «Майстер і Маргарита». Зокрема, Ю. Лотман пише: «Роман побудовано як переплетення двох самостійних текстів: перший розповідає про події, що розгортаються у Москві, другий — у давньому Єршалаїмі. Московський текст має ознаки реальності...він представлений як певний первинний текст нейтрального рівня. На відміну від нього, розповідь про Єршалаїм весь час має характер «тексту в тексті». Якщо

перший текст – творення Булгакова, то другий – творять герої роману... Таким чином, якщо стосовно першого субтексту нас намагаються запевнити, що він має реальні детонати, то стосовно другого – демонстративно запевняють, що він таких детонатів не має» [4, с. 434-435]. Далі Лотман підкреслює, що московський текст подається як реальність, а ершалаїмські розділи – як оповідання, яке слухають або читають; при цьому ершалаїмський текст постійно виступає закінченням московських розділів, підкреслюючи тим самим другорядну їхню природу. Учений наголошує також на своєрідній грі з читачем, коли йдеться про бінарну опозицію «реального-нереального» в романі. Так, московський світ (реальний) наповнюється найфантастичнішими подіями, а «вигаданий» світ роману Майстра натомість підпорядковується «строгим законам побутової правдивості», тому на рівні елементів сюжету розподіл «реального» та «ірреального» є прямо протилежним. А між обома текстами встановлюється «дзеркальність»: те, що видається реальним об'єктом, є лише викривленим відображенням того, що само видавалося відображенням.

Отже, підсумовуючи, можемо зазначити: інтертекстуальність доводить відкритість, неоднорідність, множинність художніх текстів. Кожен текст є простором перетину інших текстів, асоційовані комбінації яких створюють додаткові смисли. Найчастіше в літературознавстві та методиці навчання літератури інтертекстуальність трактують як властивість одного художнього твору асоціюватися з іншим твором чи читачем. Інтертекстуальне тлумачення художніх творів у шкільній практиці дає змогу «в хрестоматійно відомому відкрити нові грані, побачити нові можливості художнього тексту, зняти з нього нашарування позамистецьких, позалітературних ідеологем» [8, с. 2]. Крім того, використання інтертекстуальних зв'язків у процесі шкільного вивчення літератури сприяє формуванню інтерпретаційної свідомості учнів, адже безпосередньо впливає на їхнє читацьке сприйняття.

Наша стаття не вичерпує всіх аспектів дослідження проблеми використання елементів інтертекстуального аналізу художніх текстів у процесі їхнього вивчення в школі. Перспективи подальших досліджень вбачаємо, зокрема, в аналізі літературних творів зі шкільної програми з урахуванням багатограних інтертекстуальних зв'язків з текстами інших семіотичних систем (словесних описів творів живопису, музики, архітектури тощо) та з'ясуванні їхнього впливу на рівень читацького сприйняття та інтерпретаційної свідомості учнів.

Список використаної літератури

1. Арнольд, Ирина. *Семантика. Стилистика. Интертекстуальность*. Москва: Либроком, 2010.
2. Барт, Ролан. *Нулевая степень письма. Семиотика*. Москва:

Академический проект, 2008.

3. Бахтин, Михаил. *Слово о романе*. Москва: Пальмира, 2017.
4. Лотман, Юрий. *Структура художественного текста*. Москва: Азбука-Аттикус, 2018.
5. Потебня, Афанасий. *Поэтика. Избранные работы*. Москва: Юрайт, 2018.
6. Фатеева, Наталья. *Контрапункт интертекстуальности или Интертекст в мире текстов*. Москва: Агар, 2000.
7. Франко, Иван. *Огляд української літератури за 1880 рік*. Web. 15.03.2019. <<https://www.i-franko.name/uk/LitCriticism/1881/OgljadUkrLit1880.html>>.
8. Чирков, Олександр. "Текстуальний, інтертекстуальний, контекстуальний аналізи." *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України* 6 (2014): 42-4.
9. Эко, Умберто. *Заметки на полях «Имени розы»*. Москва: АСТ, 1999.
10. Kristeva, Julia. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press, 1980.

Сафарян С.І. Інтертекстуальний аналіз художнього твору як шлях формування інтерпретаційної компетентності учнів на уроках літератури.

Теорія інтертекстуальності, що виникла наприкінці 60-х років минулого століття, нині активно досліджується і відзначається широтою та багатогранністю узагальнень, а саме поняття «інтертекстуальність» перетворилося на один із термінологічних символів сучасної філології. Елементи літературознавчого інтертекстуального методу дослідження літературних творів широко використовуються і у шкільній методиці навчання літератури. У статті аналізуються основні засади шкільного інтертекстуального тлумачення художніх творів у площині історико-функціонального та порівняльного методів дослідження. Інтертекстуальність характеризується як властивість одного художнього твору асоціюватися з іншими творами та читачами; як ефективний шлях формування інтерпретаційної компетентності учнів на уроках літератури у школі. Обґрунтовано думку про те, що будь-який шкільний аналіз літературних творів має базуватися на науковому літературознавчому підґрунті і вимагає відповідної підготовки вчителя-словесника. Уточнено та розширено деякі тези дослідників проблеми інтертекстуальності (І. Арнольд, О. Чирков) з огляду на методику шкільного інтертекстуального аналізу. Визначено основні типи інтертекстуальних зв'язків, що найчастіше використовуються у шкільній практиці та подано їх примірний перелік. Крім того, у статті наведено приклад використання інтертекстуального аналізу

у процесі вивчення повісті Михайла Булгакова «Собаче серце» із проведенням паралелей між текстом літературного твору та біблійними мотивами з метою формування інтерпретаційної компетентності учнів. Доведено, що проведений аналіз сприяє поглибленому сприйняттю учнями твору відповідно до авторського задуму. Також у статті акцентовано увагу на основних характеристиках інтертекстуальності, що співвідноситься з лінгвокультурологічним концептом «текст у тексті». На допомогу вчителям-філологам, які використовують цей вид інтертекстуального аналізу художніх творів на уроках літератури в школі, проаналізовані основні положення інтертекстуального тлумачення Юрієм Лотманом роману Михайла Булгакова «Майстер і Маргарита» з позицій «текст у тексті».

Ключові слова: інтертекстуальність, інтерпретаційна компетентність, шкільний інтертекстуальний аналіз, історико-функціональний метод, порівняльний метод, алюзії, цитати, ремінісценції.

Safarian S.I. Intertextual Analysis of Artistic Work as a Way of Forming the Interpretive Competence of Students at Literature Lessons.

The theory of intertextuality, which arose in the late 60s of the last century, is currently being actively studied and noted by the breadth and multiplicity of generalizations, and the notion of “intertextuality” has become one of the terminological symbols of contemporary philology. Elements of the literary intertextual method of studying literary works are widely used in the school methodology of teaching literature. The article analyzes the basic principles of school intertextual interpretation of artistic works in the plane of historical-functional and comparative research methods. Intertextuality is characterized as the property of one artistic work to be associated with other works and readers; as an effective way of forming the interpretive competence of students at school lessons. It is grounded that any school analysis of literary works should be based on a scientific literary background and requires appropriate training of a teacher-philologist. Some theses of researchers by intertextuality tests (I. Arnold, O. Chyrkov) have been specified and expanded in view of the method of school intertextual analysis. The basic types of intertextual connections that are most often used in school practice are defined and their sample list is given. In addition, the article gives an example of the use of intertextual analysis in the process of studying the story of Mikhail Bulgakov “A Dog’s Heart” with the parallels between the text of the literary work and biblical motives in order to form the interpretive competence of the students. It is proved that the conducted analysis contributes to the profound perception of the works by the students in accordance with the author’s plan. Also, the article focuses on the main characteristics of intertextuality, which correlates with the linguocultural concept “the text in the text”. To help teachers-philologists who use this kind of intertextual analysis of artistic works at literature lessons

at school, the main provisions of the intertextual interpretation by Yuri Lotman of the novel by Mikhail Bulgakov "The Master and Margarita" from the standpoint of "text in the text" are analyzed.

Keywords: intertextuality, interpretation competence, school intertextual analysis, historical-functional method, comparative method, allusions, citations, reminiscences.